

II. KONSTITUCINĖ TEISĖ

LIETUVOS RESPUBLIKOS AUKŠČIAUSIOS TARYBOS PREZIDIUMAS TEIS K ROS PROCESSE 1990–1992 METAIS

Doc. dr. Juozas Žilys

Lietuvos teisės universiteto Teisės fakulteto Konstitucinės teisės katedra
Ateities g. 20, 2057 Vilnius
Telefonas 271 45 46
Elektroninis paštas ktk@ltu.lt

Pateikta 2003 m. lapkričio 10 d.

Parengta spausdinti 2004 m. vasario 3 d.

Pagrindinės sąvokos: teisėkūra, konstitucinis procesas, Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas.
Keywords: Lawmaking, Constitutional Process, Prezidiumo f the Supreme Council.

S a n t r a u k a

Tiriant svarbiausiųjų Lietuvos valstybės institucijų, kurios funkcionavo Lietuvos Respublikos Laikinojo Pagrindinio Įstatymo galiojimo laikotarpiu (1990–1992 m.), veiklą atkuriant ir įtvirtinant Lietuvos valstybingumą būtina atskirai įvertinti jų vaidmenį teisėkūroje.

Analizuojant to laikotarpio konstitucinio proceso ypatumus, darytina išvada, kad Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas, vaidindamas išskirtinį politinį ir teisinį vaidmenį valstybės valdžios institucijų struktūroje, turėjo didelę įtaką visuomeninių santykių teisiniam reguliavimui ir taip stiprino valstybės teisinius pagrindus.

Šiame straipsnyje pagrindiniai Prezidiumo konstitucinio statuso bruožai apibūdinami tiek, kiek jie buvo susiję su teisės normų kuriamąja veikla. Šis problemos aspektas atskleidžiamas vertinant ne tik Prezidiumo veiklą tiesiogiai kuriant teisės normas, bet ir koordinuojant, inicijuojant atitinkamų teisės aktų svarstymą bei priėmimą. Šiame kontekste žvelgiant į Prezidiumo veiklą reikia atkreipti dėmesį, kad Prezidiumo politinė valia, kuri buvo reiškama jo teisės aktuose, buvo svarbus reiškinys, veikiantis to meto teisėkūros turinį ir formą.

1. Prezidiumo teisės normų kuriamosios veiklos konstituciniai pagrindai

1.1. Nagrinėjant šį klausimą visų pirma reikia atsižvelgti į Aukščiausiosios Tarybos ir jos Prezidiumo konstitucinę prigimtį, šių dviejų valstybės institucijų tarpusavio santykių konstitucinius pagrindus [1]. Tik šiame kontekste analizuojant teisinę padėtį atsiranda prielaidos visapusiškiau įvertinti Prezidiumo konstitucinius įgaliojimus, o šiuo konkrečiu atveju –

Prezidiumo veiksmus teisės normų kuriamojoje veikloje. Reikėtų pabrėžti esminį šio klausimo aspektą – Prezidiumo funkcijos ir prerogatyvos teisės normų kuriamojoje veikloje buvo besąlygiškai susijusios ne tik su Lietuvos Respublikos Laikinajame Pagrindiniame Įstatyme įtvirtintais įgaliojimais, bet ir su konstitucines normas konkretizuojančiomis ir veikimo formas nustatančiomis Aukščiausiosios Tarybos reglamento bei kitų įstatymų nuostatomis.

Mokslinėje literatūroje, kurioje nagrinėjamos 1990–1992 m. konstitucionalizmo problemos, apibūdinant Laikinąjį Pagrindinį Įstatymą paprastai sakoma, kad tai nebuvo originalus konstitucinis aktas, nes Aukščiausioji Taryba naujai konstitucijai parengti paprasčiausiai neturėjo laiko. Laikinojo Pagrindinio Įstatymo struktūroje ir turinyje ganėtinai ryškiai atsispindėjo nemaža tarybinių laikų teisinių relikvų [2, p. 155]. Iš tiesų 1990–1992 m. laiko tarpinį pagrįstai galima įvardyti kaip pereinamąjį. Tai buvo prieštaringa ir eklektiška sistema, daugeliu formaliųjų ir ne tik formaliųjų parametrų panaši į prieš tai buvusią sistemą. Laikinojo Pagrindinio Įstatymo normų sistemai buvo būdinga įvairių teisinių reiškinių, tradicijų, kultūrų samplaika. Kitaip sakant, iš buvusios sistemos perėmus nemažą dalį konstitucinio reguliavimo formų ir papildžius jas naujovėmis, pati sistema buvo prieštaringa ir nenuosekli [3, p. 162, 166].

Negalima nepastebėti, kad įvyko reikšmingų Prezidiumo konstitucinio statuso, ir ypač jo funkcijų teisės normų kuriamojoje veikloje, pokyčių. Vienas svarbiausiųjų buvo tas, kad Laikinajame Pagrindiniame Įstatyme buvo atsisakyta Prezidiumo teisės laikotarpiu tarp Aukščiausiosios Tarybos sesijų prireikus, vėliau pateikiant Aukščiausiajai Tarybai tvirtinti eilinėje sesijoje, daryti pakeitimus galiojančiuose įstatymų aktuose. Atsisakius tokios buvusios teisinės tvarkos, kuri iš esmės reiškė ne ką kita, o tai, kad funkcionavo dvi įstatymų leidybos institucijos, buvo nustatyta, jog Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas leidžia „nenormatyvinius įsakus ir priima nutarimus“ (LPĮ 85 str. 3 d.) [4]. Laikinojo Pagrindinio Įstatymo leidėjas – Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba perėmė savo žinion visas funkcijas, susijusias su teisės normų kuriamąja veikla. Tačiau, kaip matysime vėliau, nors Prezidiumas ir buvo nušalintas nuo norminių teisės aktų leidimo, tačiau darbo praktikoje vis pasitaikydavo, kai ši institucija veikė Aukščiausiosios Tarybos kompetencijos ribas žyminioje teisinėje erdvėje. Ir šis reiškinys byloja apie konstitucinio reguliavimo bei Lietuvos parlamento veiklos bruožus pereinamuoju valstybingumo įtvirtinimo laikotarpiu.

1.2. Prezidiumo veiklos formas teisėkūroje lėmė ne tik Laikinasis Pagrindinis Įstatymas, bet ir tuo metu galioję kiti teisės aktai. 1990 m. kovo 11 d. įstatyme „Dėl Lietuvos Respublikos Laikinojo Pagrindinio Įstatymo“ Aukščiausioji Taryba nustatė, kad Lietuvos Respublikoje ir toliau galioja tie iki šiol veikę Lietuvos įstatymai bei kiti teisės aktai, kurie neprieštarauja Lietuvos Respublikos Laikinajam Pagrindiniam Įstatymui [5]. Taigi pirmajame etape, kai pradėjo veikti Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba, jos, taip pat, aišku, ir Prezidiumo, veiklą reguliavo Aukščiausiosios Tarybos reglamentas, kuris buvo priimtas dar 1980 m. balandžio 9 d., ir kuriame iki 1990 m. kovo 11 d. buvo padaryti neesminio pobūdžio pakeitimai [6]. Tiesa, vienas pirmųjų veiksmų, kurių ėmėsi Aukščiausioji Taryba 1990 m. kovo 11 d. susirinkusi į savo oficialius pirmuosius posėdžius, buvo dalinis Reglamento pakeitimas. Tačiau šios Reglamento pataisos buvo susijusios ne tiek su Aukščiausiosios Tarybos darbo organizavimo klausimais, kiek su Aukščiausiosios Tarybos Pirmininko rinkimų procedūromis [7], Prezidiumo sudarymu [8], deputatų teisiniu statusu [9], balsavimo tvarka [10].

Taigi galima konstatuoti, kad visiškai naujos politinės kokybės Lietuvos Respublikos parlamentas – Aukščiausioji Taryba pradėjo veikti vadovaudamasi iki tol galiojusiu Reglamentu, kuris savo turiniu ir forma nebeatitiko ne tik tų politinių ir teisinių aplinkybių, kuriomis dirbo Aukščiausioji Taryba, bet ir Aukščiausiosios Tarybos ir jos Prezidiumo konstitucinio statuso, kuris buvo įtvirtintas Laikinajame Pagrindiniame Įstatyme. Tai svarstant visų pirma reikia atsižvelgti, kokius uždavinius sprendė Aukščiausioji Taryba: Lietuvos Respublikos – nepriklausomos valstybės atkūrimas; valstybingumo įtvirtinimas; tarptautinio pripažinimo siekimas ir santykių su užsienio valstybėmis nustatymas; kova su vidaus ir išorės reakcingo-

mis jėgomis; Tautos ūkio atkūrimas ir kokybiškai naujų socialinių santykių reguliavimas; atkurtosios valstybės teisės ir teisinės sistemos kūrimas ir kt. Šie ir kiti tikslai bei uždaviniai vertė ieškoti naujų Aukščiausiosios Tarybos bei jos Prezidiumo veiklos teisinių formų ir procedūrų.

Vienas iš galiojančio Reglamento, kurio pagrindu organizavo savo darbą Aukščiausioji Taryba ir jos Prezidiumas, prieštaringumą buvo tas, kad jame buvo įtvirtintos tos Prezidiumo veiklos formos, kurios rėmėsi buvusios tarybinės konstitucijos nuostatomis apie Prezidiumą ne tik kaip Aukščiausiosios Tarybos neatskiriamąją dalį, bet ir sąlyginai savarankišką valstybės valdžios instituciją. Aišku, tokio teisinio reguliavimo pagrindas buvo oficialioji Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo doktrina, kuri tvirtino, kad „Prezidiumas yra nuolat veikiantis Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos organas, atskaitingas jai už visą savo veiklą ir vykdamas Konstitucijos numatytose ribose Lietuvos TSR aukščiausiojo valstybės valdžios organo funkcijas laikotarpiu tarp Respublikos Aukščiausiosios Tarybos sesijų“. Savo ruožtu ši doktrina buvo išplėtotą galiojančiame Reglamente ir tai akivaizdžiai konfliktavo su naujuju konstituciniu Prezidiumo statusu, kuris buvo įtvirtintas Laikinajame Pagrindiniame Įstatyme.

Apibendrinus Prezidiumo veiklos teisėkūroje konstitucinius pagrindus ir atsižvelgiant į Prezidiumo praktinius veiksmus šioje srityje 1990–1992 m., galima daryti keletą apibendrinančių išvadų. Visų pirma reikėtų konstatuoti, kad Prezidiumo veiklos dalyvaujant teisėkūroje teisinis reguliavimas buvo nenuoseklus. Be to, atkreiptinas dėmesys, kad toks Prezidiumo funkcijų šioje srityje teisinis reguliavimas sąlygojo įvairias Prezidiumo statuso ir teisinės veiklos galimybių interpretacijas, kurios politiniame procese sukeldavo konfliktų ir nesutarimų. Paminėtina ir tai, kad to meto Prezidiumo veiklos būdai ir metodai formavosi remiantis sukaupta parlamentinio darbo patirtimi, o tai vėliau atsispindėjo ir buvo įtvirtinta 1991 m. balandžio 18 d. priimtame Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos reglamente [11].

Reikėtų išskirtinai pažymėti kai kurias Prezidiumo dalyvavimo teisėkūroje formas, kurios buvo numatytos Laikinajame Pagrindiniame Įstatyme ir Aukščiausiosios Tarybos reglamente: įstatymų leidybos iniciatyvos teisė; Prezidiumo prerogatyvos koordinuojant įstatymų leidybos procesą. Atskirai nagrinėtinas klausimas dėl Prezidiumo veiklos kuriant ir priimant norminio pobūdžio teisės aktus, nors tai ir nebuvo numatyta Laikinajame Pagrindiniame Įstatyme bei Reglamente.

2. Prezidiumas – teisėkūros proceso subjektas

2.1. Įstatymų leidybos iniciatyvos teisės subjektai buvo įtvirtinti Laikinajame Pagrindiniame Įstatyme. Perėmus iš buvusios sistemos galiojusią poziciją buvo numatyta, kad įstatymų leidybos iniciatyvos teisė priklauso Aukščiausiosios Tarybos deputatams, Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumui, Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkui, Aukščiausiosios Tarybos nuolatinėms komisijoms, Ministrų Tarybai, Aukščiausiajam Teismui, Lietuvos Respublikos prokurorui. Įstatymų leidybos iniciatyvos teisę taip pat turėjo politinės partijos, visuomeninės organizacijos (jų respublikiniai organai). Ir ši konstitucinė nuostata dėl subjektų, turinčių įstatymų leidybos iniciatyvos teisę, įvairovės atspindėjo to meto politinę teisinę kultūrą apskritai ir atskirai – prieš tai egzistavusią vieningos valstybės valdžios koncepciją.

Galima pabrėžti, kad būtent Prezidiumo įstatymų leidybos iniciatyvos teisė vertintina kaip pagrindinė šios institucijos konstitucinė galimybė dalyvauti įstatymų leidyboje, o kartu ir prielaida savo veiksmais aktualizuoti teisėkūroje politines bei socialines problemas, kurias reikėjo spręsti Lietuvos Respublikos įstatymų leidėjui. Analizuodami to meto Prezidiumo darbą matome, kad šia savo teise Prezidiumas, galima sakyti, nesinaudojo, o vienkartiniai pavyzdžiai nėra pagrindas tvirtinti, kad ši prerogatyva buvo sistemiškai diegiama to meto parlamentinėje praktikoje [12].

2.2. Viena sudėtingiausių problemų vertinant Prezidiumo dalyvavimo teisėkūroje formas ir būdus yra tie atvejai, kai Prezidiumas priimdavo teisės aktus, kurie buvo norminio pobūdžio, t. y. visiškai atitiko norminio teisės akto požymius, pripažintus teisės teorijoje ir konstitucinėje teisėje. Klausimo esmė, susijusi su teisės aktų konstitucingumu, yra ta, kad Laikinajame Pagrindiniame Įstatyme buvo nustatyta, jog Prezidiumas „leidžia nenormatyvinius įsakus ir priima nutarimus“ (85 str. 3 d.). Toks konstitucinis Prezidiumo teisės aktų prigimties apibūdinimas tartum vertė daryti išvadą, kad Prezidiumas negalėjo nustatyti teisės normų, t. y. visuotinai privalomų elgesio taisyklių. Paminėjus Prezidiumo teisės aktus, t. y. jų formą, kuri buvo įtvirtinta Laikinajame Pagrindiniame Įstatyme, kartu pažymėtina ir tai, kad Prezidiumas, būdamas aktyvus politinio proceso dalyvis, priimdavo ir kitus aktus (pareiškimus, kreipimus), kurių teisinė prigimtis nors ir nebuvo apibrėžta, bet patvirtina tai, kad Prezidiumas, kartu su Aukščiausiąja Taryba, dalyvavo plėtojant vadinamąją „parlamento rezoliucijų teisę“. Ši veikla buvo itin aktyvi pirmuoju Aukščiausiosios Tarybos darbo laikotarpiu, kai reikėjo greitai reaguoti į vidaus ir užsienio politikos reiškinius [13].

Tačiau atkreipus dėmesį į nagrinėjamos temos aspektą, t. y. į teisės aktų normiškumą, kartu reikia turėti galvoje Laikinojo Pagrindinio Įstatymo nuostatą, kad Prezidiumas „vykdė kitokius Aukščiausiosios Tarybos pavedimus“ (85 str. 1 d. 12 p.). Kitaip šią teisinę padėtį galima apibūdinti ir taip: ar galėjo Aukščiausioji Taryba suteikti Prezidiumui norminių teisės aktų leidimo prerogatyvas? Pagaliau kyla ir kitas klausimas – kokios galėjo būti tų pavedimų ribos ir apimtys? Nors šiuo metu būtent taip formuluojama problema yra perdėm akademinio pobūdžio, tačiau ji savaime atsiranda teisiniu aspektu vertinant 1990–1992 m. atkurtosios Lietuvos Respublikos valstybės institucijų tarpusavio sąveiką ir konstitucinės raidos bruožus.

Atvejai, kai Aukščiausioji Taryba pavesdavo Prezidiumui atlikti atitinkamus veiksmus, taip pat ir išleisti teisės aktus, buvo nereti, ir todėl tikslinga juos visapusiškiau nagrinėti. Štai 1991 m. sausio 15 d. Aukščiausioji Taryba priėmė nutarimą, kuriuo įsteigė Lietuvos Respublikos gynybos fondą. Nutarimu buvo pavesta Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumui parengti ir patvirtinti Lietuvos Respublikos gynybos fondo nuostatus [14]. Prezidiumas, įgyvendindamas šį Aukščiausiosios Tarybos pavedimą, 1991 m. sausio 15 d. nutarimu sudarė Gynybos fondo komisiją, nustatė, kad sprendimai naudoti Fondo lėšas priimami Fondo komisijos posėdyje, vadovaujantis Fondo nuostatais. Fondo lėšoms kaupti buvo pavesta Lietuvos bankui atidaryti einamąją bei valiutinę sąskaitas [15]. Vėliau, t. y. 1991 m. sausio 21 d., Prezidiumas patvirtino Lietuvos Respublikos nepriklausomybės gynimo fondo nuostatus [16]. Pagal šį dokumentą Fondą sudarė Lietuvos Respublikos ir kitų valstybių gyventojų, įmonių, įstaigų, visuomeninių organizacijų ir judėjimų savarankiškos įmokos. Fondo lėšos galėjo būti naudojamos nepriklausomybės gynėjų aukų šeimoms bei nukentėjusiesiems nuo agresijos šelpti, krašto apsaugos sistemai stiprinti – ginkluotei, amunicijai, aprangai įsigyti; krašto apsaugos sistemai talkinantiesiems savanoriams maitinti; komunikacijos sistemoms atkurti; vardinėms kursantų stipendijoms; vienkartinėms pensijoms bei vardinėms dovanoms, skirtoms savanoriams ir krašto apsaugos darbuotojams.

Panašiai buvo elgiama, kai 1990 m. gruodžio 22 d. Prezidiumas priėmė nutarimą, kuriu patvirtino Lietuvos radijo ir televizijos finansavimo tvarką [17, p. 626–627]. Patvirtinta Tvarka buvo norminio pobūdžio – buvo nustatyta, kad Lietuvos radijo ir televizijos finansavimo šaltinis yra valstybės biudžeto lėšos, skiriamos pagal normatyvus vienai radijo programos valandai ir televizijos laidų iš studijų valandai. Papildomas finansavimo šaltinis taip pat buvo lėšos, gaunamos iš komercinės ūkinės veiklos, numatytos Lietuvos radijo ir televizijos statute. Į bendrąsias pajamas nebuvo įskaitomos iš valstybės biudžeto skiriamos tikslinės lėšos apmokėti už Ryšių ministerijos techninių priemonių nuomą. Be visų kitų taisyklių, buvo numatyta, kad Lietuvos radijas ir televizija savarankiškai tvirtina struktūrą, etatus ir pareigines darbuotojų algas, nustatyta tvarka laikydamasis patvirtintos atlyginimų schemas. Be to, buvo pabrėžiama, kad Lietuvos radijo ir televizijos darbo santykiai grindžiami trumpalaikėmis ir ilgalaikėmis sutartimis, taip pat sutartimis, sudarytomis neapibrėžtam terminui [18, p. 320].

1990 m. spalio 4 d. Aukščiausioji Taryba patvirtino Lietuvos Respublikos prokuratūros darbuotojų skatinimo ir drausminės atsakomybės nuostatus, taip pat Lietuvos Respublikos prokuratūros darbuotojų laipsnių ir priemokų už juos bei išstarnautą laiką nuostatus [19]. Prezidiumas, plėtodamas šios srities visuomeninių santykių reglamentavimą, 1992 m. kovo 4 d. patvirtino Lietuvos Respublikos prokuratūros vadovaujančiųjų darbuotojų ir kitų pareigūnų premijavimo nuostatus [20, p. 466–470]. Aišku, kad, patvirtindamas minėto premijavimo nuostatus, Prezidiumas sukūrė atskirą teisės normų sistemą, kuria patikslino prokuratūros darbuotojų premijavimo tvarką ir taip išplėtė Aukščiausiosios Tarybos jau nustatytą teisinį reguliavimą.

Atsakant į anksčiau suformuluotą klausimą, t. y. ar Aukščiausioji Taryba galėjo suteikti Prezidiumui kai kurias teises teisėkūroje, reikėtų pabrėžti tą aplinkybę, kad Laikinajame Pagrindiniame Įstatyme nebuvo nuorodos apie galimybę valstybės institucijoms viena kitai perduoti joms suteiktus įgaliojimus. Kita vertus, Laikinojo Pagrindinio Įstatymo norma dėl Aukščiausiosios Tarybos pavedimų Prezidiumui apimties buvo neapibrėžta, o teisinio reguliavimo vakuomo sąlygomis buvo aiškinama plečiant šios sąvokos turinį. Negalima neatsižvelgti dar ir į tai, kad pagal Laikinąjį Pagrindinį Įstatymą Aukščiausiajai Tarybai priklausė ir įstatymų aiškinimo funkcija, kuri taip pat buvo paveldėta iš buvusios teisinės tvarkos. Atkreiptinas dėmesys ir į dar vieną to meto konstitucinės sistemos bruožą – dar nebuvo sukurtas konstitucinės kontrolės mechanizmas, o priimtų teisės aktų teisėtumo patikrinimo funkciją įgyvendino pati Aukščiausioji Taryba [21].

2.3. Prieš tai nagrinėti Prezidiumo norminių teisės aktų leidimo pavyzdžiai tiesiogiai arba bent iš dalies buvo susiję su Aukščiausiosios Tarybos pavedimais, bet paminėtina ir ta Prezidiumo veiklos sritis, kai Prezidiumas nustatydavo atitinkamą teisinį reguliavimą savarankiškai ir taip darė valingą poveikį reikšmingų visuomeninių santykių teisiniam reguliavimui.

Tokios teisės normų kuriamosios veiklos pavyzdys gali būti 1991 m. spalio 23 d. Prezidiumo nutarimu patvirtinti Laikinosios visuomeninės tarybos netekusių darbo asmenų teisėms ginti nuostatai [22]. Kad šie Nuostatai akivaizdžiai buvo norminio pobūdžio, patvirtina šio teisės dokumento turinio analizė. Šiai Tarybai buvo pavesta registruoti Aukščiausiosios Tarybos gautus piliečių pareiškimus, skundus bei kreipimusis atleidimo iš darbo klausimais, vesti jų apskaitą bei kontrolę. Taryba gautus pareiškimus, skundus galėjo siųsti nagrinėti „kompetentingiems valstybės organams“ ir domėtis jų tyrimo rezultatais. Tarybai taip pat buvo suteikta prerogatyva kreiptis su teikimu į Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 352 straipsnyje numatytus pareigūnus dėl sprendimo užprotestavimo tais atvejais, kai paaiškėjo aplinkybės, dėl kurių sprendimas galėjo būti užprotestuotas. Taryba galėjo teikti pasiūlymus dėl darbo įstatymų ir kitų aktų pakeitimo Aukščiausiosios Tarybos komisijoms bei kitoms institucijoms.

1992 m. kovo 4 d. Prezidiumas priėmė nutarimą „Dėl priemonių prokuratūros darbuotojų kaitai stabilizuoti“ [23, p. 470]. Jame Prezidiumas nustatė, kol bus išspręstas teisės saugos įstaigų darbuotojų socialinių garantijų klausimas, prokurorams ir tardytojams taikyti Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. balandžio 12 d. nutarime Nr. 127 policijos darbuotojams numatytas socialines garantijas ir leido Generaliniam prokurorui mokėti aukštos kvalifikacijos darbuotojams iki 10 proc. tarnybinio atlyginimo dydžio personalinius priedus.

Šie bei kiti pavyzdžiai išplečia galimybes visapusiškiau suvokti ir įvertinti Prezidiumo statusą ir jo leidžiamų teisės aktų prigimtį, sudaro prielaidas parodyti Prezidiumo ne tik konstitucinį, bet ir faktinį statusą 1990–1992 metais. Galima sakyti, kad kai kurie Prezidiumo veiksmai teisėkūroje, siekiant sparčiau spręsti aktualiausius visuomenės socialinės ir politinės raidos diktuojamus klausimus, kai kuriais atvejais kirtosi su Laikinajame Pagrindiniame Įstatyme nustatytomis jo įgaliojimų ribomis. Tačiau, kaip jau buvo minėta anksčiau, šiuos reiškinius skatino kai kurie konstitucinio reguliavimo prieštaravimai, nenuoseklumai bei konstitucinės teisės spragos.

3. Prezidiumas – teisėkūros proceso koordinatorius

3.1. Prezidiumo koordinacinės funkcijos teisėkūroje bendrais bruožais buvo apibūdintos Laikinajame Pagrindiniame Įstatyme. Jo 84 straipsnyje buvo pažymėta, kad viena iš Prezidiumo prerogatyvų – užtikrinti Aukščiausiosios Tarybos darbo organizavimą. 85 straipsnyje buvo įtvirtinta, kad Prezidiumas organizuoja Aukščiausiosios Tarybos sesijų rengimą, taip pat koordinuoja Aukščiausiosios Tarybos nuolatinųjų komisijų veiklą.

Šie Prezidiumo konstituciniai įgaliojimai buvo plačiau atskleisti Aukščiausiosios Tarybos reglamente. Pagal Reglamentą Prezidiumas svarstė Aukščiausiosios Tarybos Sekretoriaus parengtus sesijų darbų programos ir savaitės posėdžių darbotvarkės projektus ir teikė juos Aukščiausiajai Tarybai. Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkui prašant, Prezidiumas turėjo padėti vykdyti bendrąjį vadovavimą rengiant klausimus, kuriuos svarstė Aukščiausioji Taryba. Nurodytąsias prerogatyvas tartum vienijo Reglamento nuostata, suteikianti Prezidiumui teisę svarstyti Aukščiausiosios Tarybos gautus įstatymų projektus ir teikti siūlymus Aukščiausiajai Tarybai dėl tolesnės jų eigos (Reglamento 17 str. 3 d.).

Prereikęs Prezidiumas galėjo duoti pavedimą kitoms nuolatinėms komisijoms preliminariai išnagrinėti įstatymo projektą arba pasiūlyti Vyriausybei parengti savo išvadas. Prezidiumas taip pat galėjo sudaryti specialiąsias parengiamąsias darbo grupes iš Aukščiausiosios Tarybos deputatų, suinteresuotų valstybės institucijų atstovų, ekspertų ir mokslininkų įstatymo projektus parengti svarstyti. Prezidiumas turėjo teisę įstatymų projektą perduoti kompetentingoms visuomeninėms organizacijoms, kad jos pareikštų savo nuomonę.

Reikšmingi įgaliojimai Prezidiumui buvo suteikti ir vėlesnėse įstatymų leidybos proceso stadijose. Štai, pristačius projektą Aukščiausiosios Tarybos posėdyje, turėjo būti perskaityta Prezidiumo išvada, jeigu ji buvo gauta. Prezidiumas galėjo pareikšti savo nuomonę ir dėl įstatymo projekto įrašymo į sesijos darbų programą ar savaitės darbotvarkę.

Pagaliau Prezidiumas, greta nuolatinųjų komisijų ir frakcijų, turėjo teisę siūlyti skubesnę įstatymo svarstymo procedūrą. Galima pažymėti, kad tokia procedūra buvo dažnai naudojama Aukščiausiosios Tarybos darbo praktikoje. Taigi reikia pabrėžti, kad Prezidiumui buvo suteikta svarių galių daryti įtaką teisėkūros procesui, spartinti arba lėtinti atitinkamų socialinių santykių teisinį reguliavimą, veikti įstatymų leidybos politiką.

Prezidiumo veikloje, įgyvendinant anksčiau nurodytąsias prerogatyvas, išskirtini kai kurie būdai ir formos, kuriuos taikant buvo veikiamas teisėkūros procesas.

3.2. Viena svarbiausiųjų formų, kuria buvo siekiama spartinti teisės aktų projektų rengimą, buvo atitinkamų specialistų darbo grupių sudarymas. Šia prasme reikšmingas buvo 1990 m. liepos 8 d. Prezidiumo nutarimas, kuriuo buvo sudarytos darbo grupės kodifikuotų įstatymų projektams rengti [24, p. 507]. Atskiros darbo grupės buvo sudarytos rengti Baudžiamojo kodekso, Baudžiamojo proceso kodekso, Civilinio kodekso, Civilinio proceso kodekso, Santuokos ir šeimos kodekso, Bausmių vykdymo kodekso projektus. Šis Prezidiumo žingsnis paspartino teisės reformą, skatino mokslininkų ir teisę taikančių institucijų darbuotojų diskusiją dėl Lietuvos teisės sistemos naujos koncepcijos ir raidos.

Prezidiumo pastangos spartinti įstatymų sisteminimo ir kodifikacijos darbus atspindėjo sudarant ir kitų kodeksų projektų rengimo darbo grupes. 1991 m. sausio 30 d. buvo patvirtinta darbo grupė rengti Lietuvos Respublikos darbo įstatymų kodekso projektą [25], o 1991 m. balandžio 24 d. – Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso redakcinių pataisų rengimo grupė [26, p. 500]. Nors tokių fundamentalių teisės aktų kaip kodeksai parengimo terminai buvo nerealūs, vis dėlto reikia pabrėžti, kad mokslininkų ir praktikų sutelkimas į atskirus kolektyvus buvo visapusiškai naudingas – darbo grupės pradėjo apibendrintai nagrinėti ir spręsti svarbiausias atitinkamų teisės sričių mokslines ir praktines problemas. Kita vertus, šiose srityse dirbantys specialistai buvo aktyvūs rengiant galiojusių kodeksų pakeitimus ir papildymus, kuriuos diktavo socialinės ir politinės aktualijos. Nelaukiant, kol bus priimti nauji kodeksai, galiojanti teisė buvo koreguojama, atnaujinama atsižvelgiant į spartų visuomeninio gyvenimo vyksmą. Aukščiausiosios Tarybos veiklos lai-

kotariu Prezidiumo iniciatyva buvo sudarytos ir kitų įstatymų projektų rengimo darbo grupės: Policijos [27], Teismų santvarkos ir teisėjų statuso [28], Lietuvos desovietizacijos [29], Lobistinės veiklos [30], Kardomojo kalnimo [31, p. 653, 654], Komercinio kodekso [32], Valstybės darbo inspekcijos [33, p. 535], Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo politikos koncepcijos [34].

Sudaryti kai kurias darbo grupes inicijavo Aukščiausiosios Tarybos nuolatinės komisijos. Štai 1990 m. gruodžio 12 d. Prezidiumas, remdamasis Aukščiausiosios Tarybos Švietimo, mokslo ir kultūros komisijos sprendimu, patvirtino darbo grupę Nekilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymo projektui rengti [35].

Besiplečiant teisės aktų projektų rengimo darbui buvo siekiama spręsti organizacinius, finansinius klausimus, susijusius su šia darbo sritimi [36, p. 484].

3.3. Realizuodamas savo funkcijas dėl Aukščiausiosios Tarybos nuolatinių ir laikinųjų komisijų veiklos koordinavimo, Prezidiumas ne tik svarstė komisijų pasiūlymus, bet galėjo perduoti komisijoms preliminariai ar papildomai svarstyti ir pateikti išvadas dėl įstatymų bei kitokių Aukščiausiosios Tarybos arba Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo teisės aktų projektų [37, p. 443]. Prezidiumas taip pat galėjo duoti komisijoms pavedimus ir teikti rekomendacijas įstatymų projektams rengti. Taigi Prezidiumo galimybės skatinti, orientuoti nuolatinės ir laikinąsias komisijas įgyvendinti įstatymų leidybos politiką buvo plačios.

Prezidiumas sėkmingai naudojo šiomis konstitucinėmis prielaidomis. Tai galima pailustruoti to meto Prezidiumo praktinės veiklos pavyzdžiais. Štai 1990 m. balandžio 30 d. nutarimu Prezidiumas pasiūlė Aukščiausiosios Tarybos Teisinės sistemos, Valstybės atkūrimo, Piliečių teisių ir tautybių reikalų komisijoms parengti Pilietybės klausimų sprendimo tvarkos nuostatų projektą, taip pat pavedė Vyriausybei nustatyti pilietybės dokumentų rengimo tvarką. Šiuo klausimu atitinkami pavedimai buvo duoti miestų, rajonų savivaldybių taryboms [38, p. 446].

1990 m. gegužės 30 d. protokoliniu nutarimu Prezidiumas pasiūlė Aukščiausiosios Tarybos Valstybės atkūrimo ir švietimo, mokslo ir kultūros komisijoms pateikti Prezidiumui pasiūlymus dėl Lietuvos Respublikos valstybinių apdovanojimų [39, p. 472]. Taip buvo atsižvelgta į Kultūros ir švietimo ministerijos, Lietuvos teatro sąjungos, Lietuvos nacionalinių literatūros, meno ir architektūros premijų komiteto teikimus dėl valstybinių apdovanojimų teisinio reguliavimo. Prezidiumas pavedė Aukščiausiosios Tarybos Teisinės sistemos bei Sveikatos apsaugos ir socialinių reikalų komisijoms parengti ir pateikti Aukščiausiai Tarybai Lietuvos Respublikos profesinių sąjungų įstatymo projektą [40, p. 622].

Vertinant Prezidiumo pastangas atnaujinti galiojusią teisę ir skatinti nuolatinės komisijas veikti šia kryptimi, pažymėtina, kad ši organizacinio darbo sritis buvo ypač svarbi telkiant tiek atgimstančias frakcijas, tiek ir nuolatinės komisijas bei deputatus įgyvendinti Aukščiausiosios Tarybos tikslus – stiprinti atkurto valstybingumo teisinius pagrindus. Prezidiumas ne tik koordinavo nuolatinių ir laikinųjų komisijų veiklą, bet siekė kuo plačiau į šį darbą įtraukti ir kitas valstybės valdymo ir visuomenės struktūras [41, p. 611]. Prezidiumo galimybės daryti įtaką teisės aktų kuriamajai veiklai dar labiau buvo išplėstos Aukščiausiosios Tarybos reglamente. Štai Reglamento 187 straipsnio 3 dalyje buvo nurodyta, kad Prezidiumas taip pat galėjo sudaryti specialią parengiamąją darbo grupę iš Aukščiausiosios Tarybos deputatų, suinteresuotų valstybės institucijų atstovų, ekspertų ir mokslininkų įstatymo projektui parengti.

3.4. Prezidiumo pavedimų Vyriausybei pobūdis taip pat buvo nepakankamai teisiškai apibrėžtas, tačiau Prezidiumo teisinės direktyvos Vyriausybei atspindėjo ne tik teisėkūros aktualijas, bet ir šių dviejų valstybės institucijų tarpusavio santykių politinę teisinę prigimtį. Štai 1990 m. rugpjūčio 22 d. nutarimu Prezidiumas pasiūlė Vyriausybei nustatyti spaudos leidinių bei videosalonuose rodomų filmų, turinčių pabrėžtinai erotinį pobūdį ir abejotiną moralinę vertę, leidimo ir platinimo reglamentaciją, taip pat pateikti Aukščiausiai Tarybai pasiūlymus dėl masinės informacijos priemonių leidėjų bei platintojų apmokestinimo ir atsakomybės [42, p. 639].

1990 m. rugsėjo 6 d. Prezidiumas pavedė Vyriausybei parengti laikinąją mokslo ir mokymo institucijų, išskyrus aukštąsias mokyklas, statutų (nuostatų) tvirtinimo tvarką, taip pat valstybinių ir visuomeninių organizacijų bei įstaigų rejestro įstatymo projektą. Priėmus šias direktyvas kartu buvo pasiūlyta Vyriausybei iki tol, kol Aukščiausioji Taryba patvirtins mokslo ir mokymo institucijų statutų (nuostatų) tvirtinimo tvarką, netvirtinti jų teisės aktų Vyriausybėje, ministerijose bei Lietuvos Respublikos valstybinėse tarnybose [43, p. 555].

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Prezidiumo veikloje, inicijuojant teisės aktų projektų rengimą, buvo ir tokių atvejų, kai Prezidiumas, skatinamas kuo greičiau spręsti atitinkamo teisinio reguliavimo nustatymą, aprobuodavo Vyriausybės teisės akto projektą. Štai 1990 m. spalio 17 d. Prezidiumas pritarė Vyriausybės nutarimo „Dėl abejotinos moralinės vertės spaudos leidinių bei videofilmų leidimo ir platinimo reglamentavimo“ projektui, pasiūlė šiame nutarime apibūdinti „platintojo“ sąvoką [44, p. 584].

Minima Prezidiumo veiksmų teisinė forma rodo Prezidiumo ir Vyriausybės bendradarbiavimo ir sąveikos kai kuriuos aspektus bei to meto politinės sistemos institutų funkcionavimo kai kurias aktualijas. Aktyvią Prezidiumo veiklą orientuojant Vyriausybę teisės normų kuriamojoje veikloje patvirtina ir kiti atvejai [45].

Išvados

1. Analizuojant Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo teisėkūros veiklą visų pirma reikia turėti galvoje Prezidiumo konstitucinį statusą, jo santykių su Aukščiausiąja Taryba, Vyriausybe ir kitomis valstybės institucijomis prigimtį. Atsižvelgiant į tai galima visapusiškiau įvertinti Prezidiumo įgaliojimų apimtį ir jų turinį teisės normų kūrimo procese. Klausimas dėl Prezidiumo vaidmens šioje srityje sietinas ne tik su tiesiogiai Laikiniame Pagrindiniame Įstatyme numatytais jo konstituciniais įgaliojimais, bet ir su tomis teisinio veikimo formomis ir būdais, kurie buvo numatyti Aukščiausiosios Tarybos reglamente bei kituose įstatymuose.

2. Pabrėžtinai esminis klausimas – Prezidiumo prerogatyvomis teisės normų kūrimo buvo siekiama kuo sparčiau atnaujinti teisės ir teisinę sistemas, eliminuoti tuos teisės aktus ir tas teisės normas, kurios neatitiko spartėjančio demokratinio socialinio politinio proceso poreikių. Šiuos Prezidiumo veiksmus sąlygojo naujų valstybės institucijų kūrimas, jų sąveikos gerinimas, atstovaujamosios institucijos – Aukščiausiosios Tarybos vaidmens įtvirtinimas šalies konstitucinėje sistemoje. Apibendrintai galima pasakyti, kad per labai trumpą laiką reikėjo pasiekti maksimalių rezultatų – teisinio reguliavimo būdu užtikrinti tokios teisės, kuri garantuotų efektyvų politinių, socialinių, ekonominių visuomeninių santykių teisinį reguliavimą, sukūrimą. Šia prasme Prezidiumas buvo reikšmingas veiksnys valstybės institucijų struktūroje.

3. Prezidiumo veiklos kuriant teisės normas tyrimas patvirtina teiginį, kad valstybės valdžios institucijų įgaliojimai ir jų konstrukcija pagal Laikinąjį Pagrindinį Įstatymą buvo prieštaringa ir nenuosekli. Tai atspindi ir Prezidiumo konstitucinis statusas, ir praktinė veikla. Vienas labiausiai diskutuotinų klausimų – Prezidiumo sukurtų norminių teisės aktų konstitucinė prigimtis.

4. Analizuojant 1990–1992 m. laikotarpio teisėkūros proceso ypatumus darytina išvada, kad Prezidiumas, koordinuodamas Aukščiausiosios Tarybos nuolatinųjų ir kitų komisijų veiklą, valingai skatino spartinti teisės aktų rengimą. Šią Prezidiumo veiklos kryptį rodo Prezidiumo sudaromos darbo grupės įstatymų projektams rengti, pavedimai Aukščiausiosios Tarybos nuolatinėms ir laikinosioms komisijoms, Vyriausybei ir kitoms valstybės institucijoms.

PASTABOS IR LITERATŪRA

1. Iš dalies šį klausimą palietėme nagrinėdami Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo ir vykdomosios valdžios santykių turinį ir formas (žr.: **Žilys J.** Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo konstitucinis statusas – santykių su vykdomąja valdžia aspektas // *Jurisprudencija: mokslo darbai*. Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2002. T. 29 (21)).
2. **Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E., Maksimaitis M., Mesonis G., Normantas A., Pumputis A., Vaitiekienė E., Vidrinskaitė S., Žilys J.** Lietuvos konstitucinė teisė. Antrasis leidimas. – Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2002.
3. **Žilys J.** 1992 m. spalio 25 d. Lietuvos Respublikos Konstitucijos kai kurios teisinės ir politinės ištakos // *Jurisprudencija: mokslo darbai*. Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2002. T. 30 (22).
4. Reikia atkreipti dėmesį, kad Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas kontroliavo, kaip laikomasi Lietuvos TSR Konstitucijos, aiškino Lietuvos TSR įstatymus, nustatydavo administracinio–teritorinio suskirstymo klausimų sprendimo tvarką, turėjo teisę panaikinti Lietuvos TSR Ministrų Tarybos nutarimus ir potvarkius, taip pat rajonų ir respublikos pavaldumo miestų Liaudies deputatų tarybų sprendimus, jeigu jie neatitiko įstatymo. Šie buvusiojo Prezidiumo įgaliojimai, nors ir netiesiogiai, tačiau iš dalies buvo susiję su teisės normų kuriamąja veikla.
5. **Lietuvos Respublikos** įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos Laikinojo Pagrindinio Įstatymo“. 1990 m. kovo 11 d. // Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1990. Nr. 9–224.
6. **Lietuvos TSR** Aukščiausiosios Tarybos reglamentas. 1980 m. balandžio 9 d. // Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1980. Nr. 11–144.
7. **Lietuvos TSR** įstatymas „Dėl Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos reglamento papildymo“. 1990 m. kovo 11 d. // Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1990. Nr. 9–214.
8. **Lietuvos Respublikos** įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos reglamento papildymo“. 1990 m. kovo 29 d. // Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1990. Nr. 11–337.
9. **Lietuvos Respublikos** įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos reglamento pakeitimo“. 1990 m. liepos 17 d. // Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1990. Nr. 21–532.
10. **Lietuvos Respublikos** įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Reglamento pakeitimo“. 1990 m. rugsėjo 20 d. // Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1990. Nr. 28–671.
11. **Lietuvos Respublikos** Aukščiausiosios Tarybos reglamentas. 1991 m. balandžio 18 d. // Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1991. Nr. 14–359.
12. 1991 m. rugpjūčio 30 d. nutarimu „Dėl Lietuvos valstybės herbo“ Prezidiumas pasiūlė Aukščiausiajai Tarybai pakeisti Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos valstybės herbo“ 1 straipsnio 1 dalį ir ją išdėstyti taip: „1 straipsnis. Lietuvos valstybės herbas yra Vytis: herbino skydo raudoname lauke vaizduojamas sidabrinis šarvuotas raitelis ant balto žirgo, laikantis dešinėje rankoje virš galvos iškeltą sidabrinį kalaviją. Prie raitelio kairiojo peties kabo mėlynas skydas su dvigubu auksiniu kryžiumi. Žirgo balnas, gūnia, kamanos ir diržai mėlyni. Kalavijo rankena, kamanų žąslai, balno kilpa ir pentinas, makštys bei žirgo aprangos metaliniai sutvirtinimai auksiniai“ (žr.: **Lietuvos Respublikos** Aukščiausiosios Tarybos ir Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo dokumentų rinkinys. 1991. Nr. 3. P. 586); 1992 m. liepos 8 d. nutarimu „Dėl įstatymų priėmimo ypatingos skubos tvarka“ prezidiumas nutarė pateikti Aukščiausiajai Tarybai įstatymų „Dėl baudų ir mokesčių, numatytų Lietuvos Respublikos kodeksuose, indeksavimo“ ir „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl papildomų socialinių garantijų šeimoms asmenų, nukentėjusių kovojant už Lietuvos Respublikos laisvę nuo 1991 m. sausio 11–13 d. vykdytos agresijos ir po to buvusių įvykių“ pakeitimo ir papildymo“ projektus svarstyti ypatingos skubos tvarka (žr.: **Lietuvos Respublikos** Aukščiausiosios Tarybos ir Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo dokumentų rinkinys. 1992. Nr. 5. P. 649).
1990 m. kovo 31 d. Prezidiumas pareiškime pažymėjo, kad TSR Sąjungos vadovybė ketina pradėti Lietuvos Respublikoje neteisėtą jaunuolių šaukimą į TSRS ginkluotąsias pajėgas ir tuo ši valstybė nusikalsta savo pačios pasirašytoms 1907 m. Hagos ir 1949 m. Ženevos konvencijoms, laužo visuotinai pripažintas žmogaus teises, agresyviai pamina Lietuvos suverenitetą, ignoruoja ir pažeidžia jos įstatymus. Tartum paaiškindamas šią politinę teisinę situaciją, Prezidiumas pareiškė, kad „Lietuvos Respublikos valdžia, įvertindama išdėstytas aplinkybes, nedraudžia Lietuvos piliečiams tarnauti kitos valstybės armijoje. Jiems nederėtų prieštarauti. Prievertos aplinkybėmis duota

- priesaika jaunuolių niekuo neįpareigoja“ (žr.: **Lietuvos Respublikos** Aukščiausiosios Tarybos ir Aukščiausiosios Tarybos dokumentų rinkinys. 1991. Nr. 1. P. 417–418).
13. 1992 m. sausio 20 d. Prezidiumo kreipimėsi į Aukščiausiosios Tarybos deputatus minima, kad Prezidiumas svarstė susidariusią politinę padėtį ir mikroklimatą parlamente. Prezidiumas konstatavo, kad bet koks reikšmingesnis žingsnis sukelia aršius ginčus, susiduria skirtingos pozicijos ir interesai, dažnai pro smulkių kivirčių luobą nebeįžvelgiami strateginiai dalykai. Prezidiumas manė, kad įtampą galima sušvelninti nedelsiant koreguojant ar papildant ypač svarbius įstatymus, švelniau vertinant skirtingas nuomones. Prezidiumas manė, kad artimiausiu metu tikslinga nutarti, jog neatidėliotina parengti ir priimti Lietuvos Respublikos Konstituciją (žr.: **Lietuvos Respublikos** Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo kreipimasis „Į Aukščiausiosios Tarybos deputatus“. 1992 m. sausio 20 d. // Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1992. Nr. 3–60).
 14. **Lietuvos Respublikos** Aukščiausiosios Tarybos nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos gynybos fondo įsteigimo“. 1991 m. sausio 15 d. // Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1991. Nr. 3–72.
 15. **Lietuvos Respublikos** Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos gynybos fondo“. 1991 m. sausio 15 d. // Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1991. Nr. 3–87.
 16. **Lietuvos Respublikos** Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos nepriklausomybės gynimo fondo nuostatų patvirtinimo“. 1991 m. sausio 21 d. // Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1991. Nr. 4–118.
 17. **Lietuvos Respublikos** Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo nutarimas „Dėl Lietuvos radijo ir televizijos finansavimo tvarkos“. 1990 m. gruodžio 22 d. // Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo dokumentų rinkinys. 1991. Nr. 2.
 18. Minėto prezidiumo nutarimo teisinis pagrindas buvo 1990 m. gruodžio 21 d. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos nutarime „Dėl Lietuvos radijo ir televizijos finansavimo tvarkos“ suformuluotas pavedimas Prezidiumui nustatyti Lietuvos radijo ir televizijos finansavimo tvarką (žr.: **Lietuvos Respublikos** Aukščiausiosios Tarybos ir Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo dokumentų rinkinys. 1992. Nr. 2.).
 19. **Lietuvos Respublikos** Aukščiausiosios Tarybos nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos prokuratūros darbuotojų skatinimo bei drausminės atsakomybės nuostatų bei Lietuvos Respublikos prokuratūros darbuotojų laipsnių ir priemonių už juos bei išstarnautą laiką nuostatų patvirtinimo“. 1990 m. spalio 4 d. // Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1990. Nr. 30–713.
 20. **Lietuvos Respublikos** Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos prokuratūros vadovaujančiųjų darbuotojų ir kitų pareigūnų premijavimo nuostatų“. 1992 m. kovo 4 d. // Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo dokumentų rinkinys. 1992. Nr. 5.
 21. Aukščiausioji Taryba galėjo panaikinti Ministrų Tarybos nutarimus ir potvarkius, taip pat rajonų ir šalies miestų tarybų sprendimus, jeigu jie prieštarauja įstatymams (LPĮ 78 str. 1 d. 21 p.). Žemesniosios pakopos savivaldybės liaudies deputatų tarybos turėjo teisę užprotestuoti Aukščiausiojoje Taryboje aukštesniosios pakopos savivaldybės organų sprendimus klausimais, kurie buvo priskirti žemesniosios pakopos savivaldybės išimtinai kompetencijai. Savo ruožtu aukštesniosios pakopos savivaldybės Liaudies deputatų taryba turėjo teisę sustabdyti žemesniosios pakopos savivaldybės organų sprendimus, jeigu jie prieštaravo Lietuvos įstatymams. Kilus ginčui, klausimą galutinai sprendė Aukščiausioji Taryba (LPĮ 108 str.).
 22. **Lietuvos Respublikos** Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo nutarimas „Dėl Laikinosios visuomeninės tarybos netekusių darbo asmenų teisėms ginti nuostatų“. 1991 m. spalio 23 d. // Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1991. Nr. 31–838.
 23. **Lietuvos Respublikos** Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo nutarimas „Dėl priemonių prokuratūros darbuotojų kaitai stabilizuoti“. 1992 m. kovo 4 d. // Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo dokumentų rinkinys. 1992. Nr. 5.
 24. **Lietuvos Respublikos** Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo nutarimas „Dėl darbo grupių įstatymų projektams rengti sudarymo“. 1990 m. liepos 8 d. // Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo dokumentų rinkinys. 1991. Nr. 1.
 25. **Lietuvos Respublikos** Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo nutarimas „Dėl darbo grupės Lietuvos Respublikos darbo įstatymų kodekso projektui rengti sudarymo“. 1991 m. sausio 30 d. // Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1991. Nr. 5–144.
 26. **Lietuvos Respublikos** Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo nutarimas „Dėl darbo grupės Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso redakcinių pataisų projektui rengti“. 1991 m. balandžio 24 d. // Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo dokumentų rinkinys. 1991. Nr. 3.

27. **Lietuvos Respublikos** Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo nutarimas „Dėl darbo grupės Lietuvos Respublikos policijos įstatymo projektui rengti sudarymo“. 1990 m. spalio 24 d. // Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1990. Nr. 31–760.
28. **Lietuvos Respublikos** Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo nutarimas „Dėl darbo grupės Lietuvos Respublikos teismų santvarkos ir teisėjų statuso įstatymo projektui rengti sudarymo ir darbo grupės Civilinio proceso kodekso projektui rengti papildymo“. 1991 m. sausio 30 d. // Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1991. Nr. 5–145.
29. **Lietuvos Respublikos** Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo nutarimas „Dėl darbo grupės Lietuvos Respublikos desovietizacijos įstatymo projektui rengti sudarymo“. 1991 m. lapkričio 27 d. // Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1991. Nr. 35–959.
30. **Lietuvos Respublikos** Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo nutarimas „Dėl darbo grupės Lobistinės veiklos įstatymo projektui rengti“. 1991 m. gruodžio 21 d. // Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1992. Nr. 1–12.
31. **Lietuvos Respublikos** Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo nutarimas „Dėl darbo grupės Kardo- mojo kalinimo įstatymo projektui rengti patvirtinimo“. 1992 m. vasario 19 d. // Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo dokumentų rinkinys. 1992. Nr. 4.
32. **Lietuvos Respublikos** Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo nutarimas „Dėl darbo grupės Lietu- vos Respublikos komercinio kodekso projektui rengti sudarymo“. 1991 m. lapkričio 20 d. // Lietu- vos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1991. Nr. 34–944.
33. **Lietuvos Respublikos** Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo nutarimas „Dėl darbo grupės Valsty- bės darbo inspekcijos įstatymo projektui rengti sudarymo“. 1991 m. birželio 12 d. // Lietuvos Res- publikos Aukščiausiosios Tarybos ir Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo dokumentų rinkinys. 1991. Nr. 3.
34. **Lietuvos Respublikos** Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo nutarimas „Dėl darbo grupės suda- rymo nacionalinei saugumo politikos koncepcijai parengti“. 1991 m. lapkričio 20 d. // Lietuvos Res- publikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1991. Nr. 34–943.
35. **Lietuvos Respublikos** Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo nutarimas „Dėl darbo grupės Lietu- vos Respublikos nekilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymo projektui rengti sudarymo“. 1990 m. gruodžio 12 d. // Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1990. Nr. 36–874.
36. Pabrėžtina, kad šių darbo grupių ir komisijų veikla bei jų finansavimas kurį laiką kruopščiau nebuvo reglamentuojamas. Prezidiumo nutarimuose dėl jų sudarymo paprastai būdavo tik nurodoma, iki kada turi būti parengtas akto projektas ir lėšos, kurios skiriamos už šio darbo atlikimą. Konkretes- nis teisinis reguliavimas buvo nustatytas tik tada, kai Prezidiumas patvirtino Atlyginimo darbo gru- pėms už rengiamų norminių aktų projektus nuostatus. Šiuose Nuostatuose buvo numatyta, kad darbo grupės įstatymų ir kitų norminių aktų projektams rengti gali būti sudaromos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo arba Aukščiausiosios Tarybos nuolatinių komisijų nutarimais, nurodant šių grupių darbų sąmatą arba atlyginimo už darbus sumą ir lėšų šaltinius. Darbo grupė galėjo pasi- telkti reikiamos kvalifikacijos specialistus ir kitus darbuotojus (žr.: **Lietuvos Respublikos** Aukš- čiausiosios Tarybos Prezidiumo nutarimas „Dėl sutarčių su darbo grupėmis norminių aktų projek- tams rengti“. 1991 m. balandžio 10 d. // Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo dokumentų rinkinys. 1991. Nr. 3).
37. Prezidiumas apsvarstė Valstybinės komisijos parengtą Katalikų Bažnyčios padėties Lietuvoje restitucijos akto projektą ir nutarė iš esmės sutikti su Katalikų Bažnyčios padėties Lietuvoje restitu- cijos akto projektu. Buvo pasiūlyta Katalikų Bažnyčios padėties Lietuvoje restitucijos akto projektą apsvarstyti Aukščiausiosios Tarybos komisijose, kurios parengtų jo svarstymą Aukščiausiosios Taryboje (žr.: **Lietuvos Respublikos** Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo nutarimas „Dėl Katalikų Bažnyčios padėties Lietuvoje restitucijos akto projekto“. 1990 m. balandžio 28 d. // Lietuvos Res- publikos Aukščiausiosios Tarybos ir Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo dokumentų rinkinys. 1991. Nr. 1).
38. **Lietuvos Respublikos** Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos pilietybės įstatymo įgyvendinimo“. 1990 m. balandžio 30 d. // Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo dokumentų rinkinys. 1991. Nr. 1.
39. **Lietuvos Respublikos** Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valstybinių apdovanojimų“. 1990 m. gegužės 30 d. // Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tary- bos ir Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo dokumentų rinkinys. 1991. Nr. 1.
40. **Lietuvos Respublikos** Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos profesinių sąjungų įstatymo projekto“. 1990 m. gruodžio 19 d. // Lietuvos Respublikos Aukščiau- siosios Tarybos ir Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo dokumentų rinkinys. 1991. Nr. 2.

41. Štai Prezidiumas pavedė Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos reikalų valdybai kartu su Mandatų ir etikos komisija sudaryti sutartį su Lietuvos etinės kultūros draugija ETHOS parengti Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos deputatų parlamentinės etikos nuostatų projektą (žr.: **Lietuvos Respublikos** Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos deputatų parlamentinės etikos nuostatų projekto parengimo finansavimo“. 1990 m. lapkričio 28 d. // Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo dokumentų rinkinys. 1991. Nr. 2).
42. **Lietuvos Respublikos** Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo nutarimas „Dėl spaudos ir kitų masinės informacijos priemonių įstatymo 6 straipsnio nuostatų įgyvendinimo“. 1990 m. rugpjūčio 22 d. // Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo dokumentų rinkinys. 1991. Nr. 1.
43. **Lietuvos Respublikos** Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo nutarimas „Dėl mokslo ir mokymo institucijų statutų tvirtinimo ir registravimo tvarkos“. 1990 m. rugsėjo 6 d. // Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo dokumentų rinkinys. 1991. Nr. 2.
44. **Lietuvos Respublikos** Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos vyriausybės nutarimo „Dėl abejotinos moralinės vertės spaudos leidinių bei videofilmų leidimo ir platinimo reglamentavimo“ projekto“. 1990 m. spalio 17 d. // Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo dokumentų rinkinys. 1991. Nr. 2.
45. 1990 m. rugsėjo 26 d. Prezidiumas pasiūlė Vyriausybei parengti Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių sudarymo, vykdymo ir denonsavimo tvarkos įstatymo projektą ir pateikti jį Aukščiausiajai Tarybai (žr.: **Lietuvos Respublikos** Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių sudarymo, vykdymo ir denonsavimo tvarkos įstatymo projekto parengimo“. 1990 m. rugsėjo 26 d. // Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1990. Nr. 28–683); 1990 m. gruodžio 5 d. nutarimu Prezidiumas pavedė Vyriausybei parengti Lietuvos Respublikos gyventojų pasiūlymų, pareiškimų ir peticijų naginėjimo įstatymo projektą ir pateikti jį Aukščiausiajai Tarybai (žr.: **Lietuvos Respublikos** Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos gyventojų pasiūlymų, pareiškimų ir peticijų naginėjimo įstatymo rengimo“. 1990 m. gruodžio 5 d. // Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo dokumentų rinkinys. 1991. Nr. 2. P. 614).

The Presidium of the Supreme Council of the Republic of Lithuania in the Process of Lawmaking in 1990-1992

*Assoc. Prof. Dr. Juozas Žilys
Law University of Lithuania*

SUMMARY

Analysis of the work of state institutions of Lithuania at the time when the Provisional Basic Law was in force on the territory of the Republic of Lithuania (1990-1992) and when the statehood of the Republic was being re-established and consolidated, should give an evaluation of their work in creating legal rules.

Study of the peculiarities of the constitutional process of that period leads to the conclusion that the Presidium of the Supreme Council of the Republic of Lithuania, which played an exclusive role in the field of policy and law, had a considerable influence on legal regulation of the public relations, thus strengthening the legal foundations of the state.

The present article specifies the main aspects of the constitutional status of the Presidium that were related to the activity of creating legal rules. This issue is revealed through the assessment of the Presidium's work in creating legal rules and through evaluation of its work where the Presidium coordinated and initiated deliberation and enactment of relevant legal acts. Analysis of the work of the Presidium in this context shows that the Presidium's political will expressed in legal acts was an important factor determining the content and the form of the lawmaking of that period.